

Колісниченко А. В. Міф у літературі американського модернізму / А. В. Колісниченко // Науковий вісник Миколаївського національного університету ім.В.О.Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство): зб.наук.праць. – №1 (21), квітень 2018. – Миколаїв: МНУ ім.В.О.Сухомлинського, 2018. – С. 73-78.

УДК 821. 111 – 14 (73)

КОЛІСНИЧЕНКО АННА

м. Київ

МІФ У ЛІТЕРАТУРІ АМЕРИКАНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ

У статті проаналізована національна специфіка міфу в епоху модернізму, проілюстровано знакові для американської літератури зразки неоміфу.

Ключові слова: модернізм, міф, неоміф, пуританська міфологія, міфологія фронтиру, американська мрія.

Потужна хвиля модернізму задекларувала почуття нового у мистецтві рішучим відходом від минулого і, разом з ним, від класичних традицій. Тогочасне життя видавалося далеким від розважливості середини ХІХ століття: воно було більш науковим, технологічним, динамічним та механізованим. Модернізм увібрав у себе ці зміни. Технологічне оновлення у світі підприємств та механізмів спонукало до пошуків нової техніки й у сфері мистецтва. В епоху модернізму в Америці на фоні механізованого життя гостро відчувалася самотність людини, її бажання повернути знівельовану духовність. Як зазначає М. Мхітарян, феномен авторського міфопоетичного простору належить ХХ століттю, виникнувши відносно одночасно в різних літературах, тому міфопоетичний простір як явище наднаціональне належить до історії розвитку літератури, а не до історії народів [6]. Суспільно-культурний контекст ХХ століття слугував базисом і джерелом для появи нового уявлення про простір, у тому числі й у літературному творі, відтак митець тепер мав бути не лише очевидцем потоку життя, його хроністом, а й зуміти віднаходити цінності й сенс буття в його хаотичній плинності.

Американська література постійно зберігала генетичний зв'язок із національною міфологією, яку Т. Шебуренкова визначає як комплекс міфів, міфологем, міфем та концептів про походження, історичну місію, базові цінності, ідентифікаційні маркери та орієнтири національної спільноти. «Єдність американського соціуму визначають основні сталі міфологічні комплекси, які формувалися у процесі творення американської держави і визначали її історичну місію та морально-етичні цінності. Таким чином, ключова роль національної міфології полягає у визначенні спільної долі національної спільноти від її витоків до сьогодення, вона акумулює в собі базові елементи нації, її цінності та орієнтири. Національні міфи містять у собі всі основні духовні складники національної спільноти, визначають самоідентифікацію особистості» [10, 25-26].

Американський міф, як відомо, містить три основні складові – пуританська міфологія, міфологія фронтиру та концепт американської мрії. Світогляд колоністів породив іманентну особливість американської літератури, яка збереглась у модернізмі – розуміння нації як обраного народу: Боже Провидіння обрало Америку для першопоселенців-англійців саме як для обраної нації. «Ми – американці – особливі, обрані люди, ми – Ізраїль нашого часу, ми несемо ковчег свободи світу... Бог визначив, що людство очікує, що ми зробимо щось велике, і це велике ми відчуваємо в своїх душах» [12, 112]. Така позиція пуритан знаменувала собою появу міфу про пошук Едему, раю на землі, який, очевидно, територіально реалізується в Америці. «Ототожнення власної долі й діяльності з долею й історією обраного єврейського народу за Старим Заповітом докорінно змінювало координати буття, відчуття часопростору, характер самоідентифікації» [2, 14]. І, як зазначає Т. Денисова, біблійна концепція *from here to eternity* стає нормою, а сама Біблія сприймається як історія Америки. «Оскільки американський народ від початків формувався як текстоцентрична спільнота, це обумовило ще одну іпостась пуританської форманти – залежність і успішну експлуатацію засвоєного громадою культурного коду Біблії» [5, 66]. Отже, релігійно-християнська компонента американської мрії стала одним зі

складників національної неоміфології, які література американського модернізму успадкувала від романтизму і творчо переосмислила.

«Рання американська національна міфологія у її пуританському варіанті мала на меті утвердити ідею причетності Америки до всесвітньої історії, довести можливість реалізації мрії про рай на землі, побудови гармонійного суспільства на засадах свободи, демократії і справедливості» [10, 33]. Так як перші колонії ставали базисом для формування нової країни, Америки, так і пуританські міфи стали основою для творення національних образів. У пуританській міфології зустрічаємо ряд повторюваних образів: герой-першопоселенець, який є уособленням християнських чеснот, жертвовності; він намагається збудувати собі дім на новій землі, утілюючи свою мрію – віднайдення раю на землі; пастир, який указує колоністам правильний духовний шлях; учень, який так чи інакше змінює свою точку зору під впливом певних історичних подій.

Міфологія фронтиру «бере свої витoki у пуританській літературі, яка подавала історію освоєння нових земель у релігійно-місіонерському аспекті. Завдяки месіанським ідеям перших поселенців обґрунтовувалась необхідність просування на Захід та поширення християнської культури на диких землях» [10, 47-48]. У міфології фронтиру теж знаходимо цілу низку характерних образів: ковбой, який втілює в собі всі людські чесноти; фермер, який демонструє праведне життя, працелюбність у освоєнні землі; вільний афроамериканець, який теж шукає можливості реалізувати себе на землі великих можливостей; індіанець, якого мають «окультурити» першопоселенці, залучивши його до «слова Божого», викорінити його дикунство. До слова, образ індіанця зазнавав низки варіацій – від жорстокого дикуна до шляхетного воїна, який живе в гармонії з природою, завдяки останньому «індіанська культура міфологізується як самобутнє джерело мудрості, сили. Своєю чергою, американська національна міфологія поповнюється міфологічними сюжетами, образами індіанської культури» [10, 51].

Поняття «американська мрія» розвивалось разом із поступом американського суспільства – від його розуміння пуританами як духовної концепції і до, зрештою, його потрактування сучасними американцями як утілення матеріального успіху. Відповідно до зміни історичних епох змінювалися й основні елементи міфу про американську мрію. Найтиповішою складовою концепту є кар'єра, яка базується на особистісних якостях людини, її таланті, але не соціальному статусові чи походженню. Тобто, завдяки працелюбності й наполегливості кожна людина на рівних правах може здобути визнання й посісти належне місце в суспільстві. Ми згодні з думкою Б. А. Гіленсона, що американська мрія відігравала і відіграє значну роль в духовному житті американців. Це поняття, на загал кажучи, включає в себе ідеали рівності, свободи, реалізації поставлених індивідом цілей: «Американська мрія» базується на переконанні американця в тому, що він зможе здобути в цій країні бажане щастя, успіх, особисту гармонію» [1, 8]. Саме увиразненим концептом американської мрії література США різниться від інших літератур. Це ідея, що об'єднує всі культурно-історичні особливості формування нації, ідеали, соціальні засади американського суспільства, в тому числі й міфи. Це своєрідне налаштування на успіх, яке корінням сягає світогляду колоністів, що розуміли Америку як країну великих можливостей та безмежних ресурсів. Похідним звідси поняттям є *self-made man*, тобто, людина, що досягла успіху завдяки своїй наполегливій праці, незважаючи на соціальний статус (за відомий яскравий приклад можемо навести лондонівського Мартіна Ідена чи героїв Т. Драйзера).

Оскільки ці три традиції взаємопов'язані й не існують ізольовано одна від одної, вони, перетинаючись, створюють міфологічні образи, які відображають особливості американського суспільства та його національних героїв.

Як зазначає К. Оселедько, митці ХХ століття знаходили різноманітні шляхи інкорпорування міфів у своїх творах: «Це запозичення мотивів і цілісних сюжетів традиційних міфологій. Повний та цікавий варіант

«неоміфологічних» творів – творче продовження, домислення добре відомих міфологічних сюжетів. Цей варіант можна розглядати як перехідний від використання традиційних міфологічних сюжетів до так званих авторських міфів, у яких символічна модель світу створюється за аналогією до міфопоетичних уявлень або структурних рис міфу. При виборі сюжету автор не зв'язаний ніякими обмеженнями. <...> міф виконує не тільки сюжетоутворюючі функції: характерними її рисами є вжиті автором ритуальні міфологеми, циклічність уявлень про час, повторюваність персонажів, що надає розповіді філософського звучання» [7, 116]. Саме ці якісні особливості міфологізму ХХ століття можемо назвати неоміфологізмом, і якщо «в літературі ХІХ століття чітко усвідомлювалася дистанція між архаїчним міфом та його сучасною інтерпретацією», то неоміфи базуються на сучасній історії та побуті.

Попри те, що міф епохи модернізму зберіг свої основні риси первинного міфу, такі як архетипізація, відчуття міфічного часу, символізм, містицизм, бінарність опозицій, він все ж набув особливих, власних рис. Митці-модерністи, звертаючись до міфологічних образів і сюжетів, радикально змінюють семантику поняття «ліричний герой» – це вже не персонаж із пра-міфів чи умовного пра-світу, але людина, над якою панує «не природна стихія, а створена нею самою цивілізація; домінантну роль фатуму перебирає на себе нездоланна таємнича роль повсякденності, через що в модерністському творі можливе поєднання міфологізму із натуралістично-побутовою манерою письма». Для художньої свідомості цієї епохи міф передає сприйняття світу в цілому, в єднанні природи й людини.

Я. Погребна виділяє 6 ознак, за якими ідентифікує неоміфологізм ХХ століття: 1) принципово нова, порівняно з міфологізмом ХІХ століття, ситуація створення міфів; 2) свідомо настанова на міфотворчість; 3) «семантизація чи ресемантизація традиційного фетишу чи випадкового об'єкта як місця стику світів дійсного й ментального», введення в сучасний твір міфологічного персонажу чи ситуації; 4) реставрація схем архаїчного

мислення, що набувають статусу первинних у формуванні типу поведінки й ставлення до дійсності; 5) пародіювання центральних ситуацій та персонажів міфу; 6) єдність дійсного й вигаданого світів [8, 22]. Як бачимо, культурна спадщина попередніх поколінь, зокрема міфи, міфологічні сюжети й окремі ключові міфологеми, інспірують митців до їх активного переосмислення, трансформації та, як результат, утворення нової міфологічної парадигми.

«У художній системі модернізму міф стає структурною основою художнього твору та метамовою літератури, за допомогою якої письменник намагається пояснити сучасність. Міф організовує літературний простір на семантичному й формальному рівнях. Особливостями міфопоетичного письма модерністів є спроба реконструкції певних універсальних світоглядних позицій, що укорінені в позачасовому побутуванні міфу, циклічний принцип організації сюжету, забезпечення категорій початку і кінця, структурування тексту за допомогою бінарних опозицій, інтерпретація і трансформація традиційного сюжету в авторському тексті (реміфологізація), реактуалізація семантики міфологеми дороги, творення авторської системи міфологем, геометрична символізація, принцип двійництва персонажів, притчевість, інтертекстуальність та паратекстуальність» [10, 7].

Зацікавленість у міфах та міфотворчості масштабно проявляється в працях митців початку ХХ століття. Роль творчих особистостей була більш значною, ніж це можна уявити. Хоча нові міфи й виникають в епоху модернізму, яка просякнута антитрадиціоналізмом, але письменники не відмовляються повністю від традицій. У цей час, як уже зазначалося, відбувається не тільки відтворення, а й творче переосмислення традицій минулого. Хоча модерністські міфи здебільшого й утримують виразний зв'язок із сучасністю, але вони, і це одна з найпомітніших їхніх генологічних рис, синтезують міфи різнопланові, дистанційовані у часі й у просторі. Міфологізм модернізму – це не стільки художній прийом, скільки світосприйняття, формоване і свідомим зверненням митців до традиційних

міфологій. Основними ланками цього процесу є, по-перше, визнання міфу вічно живою основою, по-друге, виділення в міфі його зв'язків із ритуалом та концепцією вічного повторення і, по-третє, впливу міфу на ідеологію, психологію, а також мистецтво» [9, 67].

У критичному есеї «Улісс, порядок і міф» Т. С. Еліот зазначив: «Використовуючи міф, постійно дотримуючись паралелі між сучасністю й античністю, містер Джойс користується методом, яким варто скористатися й всім іншим» [11, 228]. Саме такий метод використання міфу з метою моделювання поетичного всесвіту Т. С. Еліот назвав міфологічним методом: «Тепер, замість методу розповідного, ми можемо користуватися методом міфологічним» [11, 227]. Поет акцентував на актуальності використання міфів як основи художнього твору, коли старі орієнтири вже не діють, а нові ще не створені суспільством, і людина опиняється в ситуації, коли не може на них покластися.

На початку ХХ століття література Америки замайоріла міфами в найрізноманітніших їхніх варіантах. Т. С. Еліот створив величний міф Безплідної землі, втрати людиною божественного начала, котре витіснилося особистим егоїзмом окремого індивіда, що претендує на роль самодостатнього божества. Саме такими поет бачив своїх сучасників, але при цьому Еліот поціновує міф як єдину можливість організувати в певний порядок хаос і безладдя навколишньої реальності [3]. Щоб приборкати амбіції людини та створити нову культуру, сучасник Еліота, Езра Паунд, пропонує взяти за основу стародавню культуру Сходу. Зупинити занепад сучасності, на думку митця, може лише звернення до традицій, які хаос трансформують у гармонію. Основною ознакою міфу Паунда є естетизм, тому він звертається до традицій виключно художніх, особливих для кожного окремого виду мистецтва, які дають змогу з'ясувати призначення митця, сутність та смисл мистецтва як такого. Цю ідею він намагався реалізувати в поемі «Cantos», котра написана за принципом давньої епічної поеми, але вона так і залишилася незавершеною, здобувши славу занадто заплутаної поеми, що її поет наситив

історичними алюзіями, географічними маркерами та поєднанням різноманітних культурних патернів.

Надзвичайно плідним «міфмейкером» можемо назвати Віллу Катер (Willa Cather). Уже перший її роман «О піонери!» (O Pioneers!, 1913), що возвеличив переселенців-фермерів до рангу героїв, яскраво засвідчив намір письменниці міфологізувати своїх персонажів. У романі «Пісня жайворонка» (The Song of the Lark, 1915) міфологізм Катер, що виражається в символіці подій та імен персонажів, допомагає розвинути духовний світ головної героїні Теї (алюзія на божественність). У 1918 році Вілла Катер створила свій найвеличніший «міф-пастораль» (міф-елегію чи навіть міф-ідилію) «Моя Антонія» (My Ántonia). Головна тема твору – пошук втраченого раю на землі, а фінальна сцена, коли головний герой Джим бачить дітей, які вилазять із льоху, символізує міфічне народження людей із мороку, що, як видається, символізує сучасне суспільство. Визначивши наскрізну тему творчості письменниці як відчуття вигнання та самотності безбатченка (зумовлені власними почуттями Катер-жительки фронтиру), можемо назвати творчий доробок Катер міфом американських переселенців.

Досить оригінальним чином міф культивує у своїх новелах О'Генрі. Міф О'Генрі дозволяє поєднати повсякденне й сакральне, письменник навіть саме повсякдення перетворює на міф. Його новела – особлива: поєднує побут і казку, іронію та ліризм. Роман «Королі й капуста» (Cabbages and Kings, 1904) показав особливий міфологічний світ із власним відчуттям часу й простору, оскільки автор взяв мотиви й образи з різних світових культур. Міфічна країна Анчурія – це, на перший погляд, рай (синтез Ельдорадо, Авалону та Едему) із особливим відчуттям часу, але в ній представлена звичайна проза життя. Ще одна збірка новел – «Серце Заходу» (Heart of the West, 1907) – презентує гротескний міф людини Далекого Заходу – неосвіченого простака, але щирого, здатного на великий вчинок. Використання письменником міфічних сюжетів та імен несе чітке пояснення того, що вічні конфлікти повторюються в будь-який час. На нашу думку, такий прийом дуже близький до Джойса – поєднання мізерної сучасності з вічним міфічним.

Ще одна письменниця, Едіт Вортон (Edith Wharton), творчий доробок якої тривалий час залишався поза увагою (лише в 50-х роках підвищився інтерес до її робіт), вперше спродукувала грандіозний міф жінки – жінки-Персефони, яка змушена спуститися в підземне царство, яка існує в іншому вимірі й незримо присутня лише в щоденниках, листах і т. д. Новела «Гранатове зерня» (Pomegranate Seed, 1931) – алюзія на міф про Деметру й Персефону, яка через гранатове зерня прирєкла себе на підземний світ. Цей же міф актуалізується в новелі «Копія» (Copy, 1901) та повісті «Пробний камінь» (The Touchstone, 1900). Один із найкращих романів письменниці – «Час невинності» (The Age of Innocence, 1920) промовисто нагадує про власне американський міф Нового Адама, що дає змогу детально опрацювати тему національної самосвідомості. Категорія «невинності» розкривається в романі не лише в релігійному вимірі, а й в різноманітних її варіаціях у витворах мистецтва. Принагідно зауважимо, що Вортон продовжила традиції Генрі Джеймса, використовуючи наскрізні образи-метафори, міф, символи, алегорії та елементи надприродного.

Навіть ці доволі випадкові приклади свідчать про те, що Ера модернізму «є Великим Руйнівником канонізованих стереотипів мислення, сприйняття і оцінок духовного стану особистості і соціуму. Одночасно сучасна епоха є Великим Творцем принципово нових моделей і трактувань культурної спадщини, які не відкидають загальновідоме, а творчо його перестворюють, долаючи одномірність попередніх інтерпретацій. Це досягається шляхом якісного переосмислення канонічних лейтмотивів, включенням в їхню змістову структуру сучасних філологічних, етичних і психологічних теорій і концепцій, орієнтуванням на найновіші наукові уявлення про духовну природу людини і багатоманіття форм її вияву і реалізації в інтимно-особистому і громадському житті» [4, 11].

Список використаних джерел

1. Гиленсон Б. А. История литературы США: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / Б. А. Гиленсон. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 704 с.
2. Денисова Т. Н. Історія американської літератури / Т. Н. Денисова. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 487 с.
3. Зверев А. М. Модернизм в литературе США / А. М. Зверев. – М.: Изд-во «Наука», 1979. – 319 с.
4. Лабай К. В. Угода з Дияволом як основа фаустівського сюжету [Електронний ресурс] / К. В. Лабай. – Режим доступу: www.mirlit.dp.ua/index.php/LC/article/download/129/131
5. Михед Т. В. Пуританська форманта літератури американського романтизму / Т. В. Михед // Університет: Історія. Філософія. Філологія. – К., 2008. – №6(26). – С. 62-68.
6. Мхитарян М. А. Взаимосвязь мифа и поэтики художественного текста [Электронный ресурс] / М. А. Мхитарян. – Режим доступу: http://www.pglu.ru/upload/iblock/51a/uch_2014_vi_30.pdf
7. Оселедько К. О. Міфопоетична парадигма як основа поетичного моделювання світу роману Марини Соколян «Балада для Кривої Варги» / К. О. Оселедько // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. – Миколаїв, 2012. – № 10. – С. 116-121.
8. Погребная Я. В. Актуальные проблемы современной мифопоэтики: учеб. пособие / Я. В. Погребная. – Москва: Флинта, 2011. – 177 с.
9. Стоян С. П. Міфологічна традиція в літературній творчості ХХ століття: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.08 «Філософія науки» / С. П. Стоян. – К., 2002. – 170 с.
10. Шебуренкова Т. В. Поетика національного міфу в романній творчості Пола Остера: дис. на здобуття наук. ступеня канд.

філол. наук: спец: 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Т. В. Шебуренкова. – Миколаїв, 2015. – 234 с.

11. Элиот Т. С. «Улисс», порядок и миф [Электронный ресурс] / Т. С. Элиот. – Режим доступа: <http://www.morebo.ru>

12. Schlesinger A. The Cycles of American History / Arthur Schlesinger. – New York: Houghton Mifflin Co., 1987. – xix, 498 p.

References

1. Hylenson B. A. Ystoryia lyteratury SShA: Ucheb. posobye dlia stud. vyssh. ucheb. Zavedenyi / B. A. Hylenson. – М.: Yzdatelskyi tsentr «Akademyia», 2003. – 704 s.

2. Denysova T. N. Istoriia amerykanskoï literatury / T. N. Denysova. – К.: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2012. – 487 s.

3. Zverev A. M. Modernyizm v lyterature SShA / A. M. Zverev. – М.: Yzd-vo «Nauka», 1979. – 319 s.

4. Labai K. V. Uhoda z Dyiavolom yak osnova faustivskoho siuzhetu [Elektronnyi resurs] / K. V. Labai. – Rezhym dostupu: www.mirlit.dp.ua/index.php/LC/article/download/129/131

5. Mykhed T. V. Purytanska formanta literatury amerykanskoï romantyzmu / T. V. Mykhed // Universytet: Istoriia. Filosofiia. Filolohiia. – К., 2008. – №6(26). – S. 62-68.

6. Mkhytarian M. A. Vzaymosviaz myfa y poetyky khudozhestvennoho teksta [Elektronnyi resurs] / M. A. Mkhytarian. – Rezhym dostupu: http://www.pglu.ru/upload/iblock/51a/uch_2014_vi_30.pdf

7. Oseledko K. O. Mifopoetychna paradyhma yak osnova poetychnoho modeliuvannia svitu romanu Maryny Sokolian «Balada dlia Kryvoi Varhy» / K. O. Oseledko // Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho

derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. – Mykolaiv, 2012. – № 10. – S. 116-121.

8. Pohrebnaia Ya. V. Aktualnye problemy sovremennoi myfopoztyky: ucheb. posobyе / Ya. V. Pohrebnaia. – Moskva: Flynta, 2011. – 177 s.

9. Stoian S. P. Mifolohichna tradytsiia v literaturnii tvorchosti KhKh stolittia: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filos. nauk: spets. 09.00.08 «Filosofiia nauky» / S. P. Stoian. – K., 2002. – 170 s.

10. Sheburenkova T. V. Poetyka natsionalnoho mifu v romanii tvorchosti Pola Oстера: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets: 10.01.04 «Literatura zarubizhnykh krain» / T. V. Sheburenkova. – Mykolaiiv, 2015. – 234 s.

11. Эlyot T. S. «Ulyss», poriadok y myf [Электронны resurs] / T. S. Эlyot. – Rezhym dostupu: <http://www.morebo.ru>

12. Schlesinger A. The Cycles of American History / Arthur Schlesinger. – New York: Houghton Mifflin Co., 1987. – xix, 498 p.

A. KOLISNYCHENKO

MYTH IN THE LITERATURE OF THE AMERICAN MODERNISM

The article considers national myth`s peculiarities in the era of modernism, mentions the most significant neomyth samples in American literature.

Key words: modernism, myth, neomyth, puritan mythlgy, frontier mythloge, American Dream.

A.КОЛИСНИЧЕНКО

МИФ В ЛИТЕРАТУРЕ АМЕРИКАНСКОГО МОДЕРНИЗМА

В статье проанализирована национальная специфика мифа в эпоху модернизма, проиллюстрированы знаковые для американской литературы образцы неомифа.

Ключевые слова: модернизм, миф, неомиф, пуританская мифология, мифология фронта, американская мечта.

Стаття надійшла до редколегії 14.04.2018

